

Закарпатська область України та Пряшівський самоврядний край про спільні проекти

В медійному просторі в Словаччині пройшла повз уваги інформація про перебування делегації Закарпатської обласної ради України в Пряшівському краї. Приносили декотрі інформації.

Пряшівський самоврядний край та Закарпатська обласна рада з центром в Ужгороді хочуть активізувати співпрацю на словацько-українському прикордонні та підготувати конкретні проекти для післявоєнної відбудови та розвитку територій. Представники обох регіонів-партнерів домовилися про це під час двосторонньої зустрічі в офісі Пряшівського самоврядного краю.

Багаторічне партнерство між Пряшівським самоврядним краєм та Закарпатською областю було суттєво затьмарене військовим конфліктом, який тимчасово призупинив взаємні контакти та зосередив діяльність виключно на гуманітарній допомозі.

«Україна прямує до Європейського Союзу, і кожен член приєднується до цього об'єднання як з плюсами, так і з мінусами. Тому ми хотіли б перейняти досвід Пряшівського краю, щоб побачити, які зміни ви зробили на цьому шляху. Водночас ми б хотіли, щоб наші регіони стали ще ближчими друзями у всіх сферах, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги. Нам потрібно ремонтувати дороги, інфраструктуру та покращувати життя прикордонних регіонів, які мають спільні проблеми. Для їх вирішення використовують різні програми трансграничного співробітництва, де є гроші, які ми хочемо передати людям у різних регіонах. У цьому

ми розраховуємо на підтримку Пряшівського краю, яку ми вже давно інтенсивно відчуваємо», – сказав Володимир Чубірко, голова Закарпатської обласної ради, який вірить у мирне майбутнє України та інтенсив-

ця співпраця буде реалізуватися у більш широкому контексті. «На столі стоїть міжурядова ініціатива Словаччини та України, а саме створення нової юридичної особи – Європейського об'єднання територіального співробітництва, яка б стала інструментом для більш легкого використання коштів ЄС без зайвого адміністрування та бюрократії», – додав Ш. Беляк.

Обидві сторони бачать перспективи співпраці в інших ключових сферах, таких як охорона здоров'я та навколишнього середовища, соціальні послуги, реабілітація, освіта та розвиток бізнес-контактів. Зі словацького боку актуальною залишається допомога біженцям, а також гуманітарна допомога.

«Хочу подякувати за будь-яку допомогу з боку Словаччини та Пряшівського краю, яка спрямовується в Україну або будь-яким чином допомагає полегшити становище

ну допомогу Європейського Союзу у післявоєнній відбудові країни.

Зокрема, під час зустрічі обговорювалися можливості співпраці та налагодження зв'язків між установами прикордонного регіону, а також використання європейських ресурсів програми Interreg NEXT. Йшлося про підготовку спільних проектів, зокрема для реконструкції логістики та інфраструктури, дорожнього та прикордонного сполучення із Закарпатською областю, включаючи будівництво велосипедних маршрутів та розвиток туризму.

«Пряшівський край є найближчим партнером України, і в даному випадку Закарпатська область та сусіди повинні допомагати один одному. Ми є прикордонним регіоном в рамках ЄС. Якщо ЄС хоче спрямувати велику інтенсивну допомогу Закарпаттю, то він також буде використовувати прикордонні регіони, які можуть допомагати набагато інтенсивніше і більш цілеспрямовано, використовувати вже напрацьований досвід і сприяти притоку інвестицій для України. Ми можемо бути дуже корисними в цьому процесі, а також сприяти прогресу наших територій», – сказав заступник голови ПСК Штефан Беляк. У цьому контексті він додав, що

наших мешканців. Ми хочемо надати нового імпульсу нашим відносинам, залучити до цієї співпраці інших людей з муніципалітетів, області, бізнесменів і зробити все, щоб наша співпраця була зразковою, синхронною і корисною для обох трансграничних регіонів», – підсумував від імені української сторони В. Чубірко.

Результатом двосторонніх переговорів між ПСК та Закарпатською областю радою стане офіційна декларація про партнерство в рамках Угоди про співпрацю, яка має бути підписана обома сторонами в найближчі кілька місяців.

Даша ЄЛЕНЬОВА,
ПСК.

Протидія дезінформації в Словаччині

Вбивчий вплив російської агресії на Україну відомий навіть українській малечі. Але, на жаль, це не стосується інших країн. Тому було проведено ряд ознайомчих інформаційних заходів для всіх бажаючих словаків на тему «Дискусія про конфлікт в Україні, дезінформацію та енергетичний суверенітет» за підтримки аналітичного центру «Globsec».

29 березня 2023 року було проведено у м. Пряшів у центрі незалежної культури «WAVE».

31 березня 2023 року відбувся наступний захід у історичній будівлі міста Бардіїв у приміщенні культурно-громадського центру «Bašta». Тут також була розташована виставка сумних та чутливих фото з України під час війни, щоб кожен із присутніх міг побачити реальність.

Обидва заходи проходили серед свідомих та небайдужих громадян. Дебати проводили представники різних груп. В дискусіях брали участь:

Томаш Козіак, політолог; Антон Фріч, координатор гуманітарної допомоги в «Spišská katolícka charita»; Михайло Ко-

лібабчук, медіатор; Карол Галек, депутат Національної Ради Словацької Республіки.

Предметом обговорення були різні питання, тому що хвилювання від воєнних дій агресора росії на українській землі викликають суттєві побоювання з боку європейської спільноти. Підтвердженням серйозності теми була привезена паном Антоном Фрічем велика валіза воєнних предметів з України: нерозірвані снаряди, гранати, великі та дрібні уламки гравіт та інших частин боєприпасів... Прямо в залі присутні гості мовчазно передавали один одному смертоносні залізні предмети, які прилетіли від російських агресорів з метою винищення української нації... Організатор цього циклу програм Марек Грубцо провів важливу роботу із визначенням реальності. Адже брехлива російська пропаганда згубно впливає набагато далі за межі кордонів України. І саме завдяки подібним заходам є можливість відкрити очі та донести правду інформацію до громадян Словаччини.

Галина ГОДИНА.

Про діяльність Союзу русинів-українців Словацької Республіки, чим живе українська громада Словаччини, що друкує українська преса Словаччини – газета «Нове життя», журнали «Дукля» і «Веселка» – можна довідатись, відкривши фейсбук чи вебсторінки:

<https://rusini-ukrajinci.sk>

<https://www.facebook.com/rusiniukrajincislovenskejrepubliky/>

<https://ukrsvit1.com.ua/zmi>

<http://ukrajinci.sk/novezytta.html>

Фінансові пожертви

Редакція «Нового життя» вдячна за моральну і матеріальну підтримку читачів і прихильників газети. На підтримку газети «Нове життя» пожертвував:

Юрій Дацко, Пряшів – 50 €

Пожертви на газету, на діяльність Союзу русинів-українців СР та Словацько-українського культурного та інформаційного центру можна надсилати на такий рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK95 0200 0000 0000 0223 4572
Редакція.

61 Фестиваль драми і художнього слова ім. Олександра Духновича

16. – 17. 5. 2023

ПРЯШІВ

Підготовка і проведення регіональних пісенних оглядів

19 квітня 2023 р. в Пряшеві відбулось чергове засідання Президії Центральної ради СРУСР, на якому під головуванням Павла Богдана було обговорено стан господарювання організації у 2022 році та пропозиції бюджету на 2023 рік. Наперекір скромним субсидіям організації вдається проводити всі центральні акції, які передбачені одним з найголовніших документів, які ухвалив 7 липня 2022 року VIII з'їзд СРУСР – Основні напрями діяльності СРУСР до 2026 року.

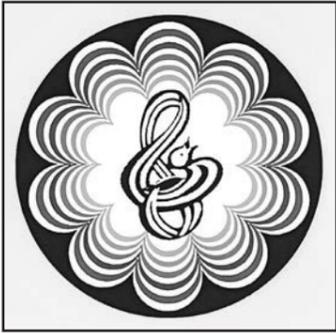
Разом з тим, Президія обговорила підготовку і проведення окре-

мих акцій, в тому числі регіональних конкурсних оглядів народних пісень «Маковицька струна». Передбачено проведення 7 таких оглядів, а саме у Пряшеві (відбувся 19 квітня), Зубному (Гуменська регіональна рада), Оргутовій (Бардіївська регіональна рада), Удол (Старолібовнянська регіональна рада), Свиднику (Свидницька регіональна рада), Кошицях (Кошицька регіональна рада). В стадії підготовки є також регіональний огляд народних пісень на території Списьконововеського округу, який разом з Центральною

радою СРУСР організаційно готує Списький освітній осередок.

Президія підтримала ініціативу сільської самоуправи, старости села Зубне Гуменського округу мгр Михаели Василенко щодо проекту встановлення в селі меморіальної дошки в пам'ять уродженця села, культурно-освітнього діяча, музиканта, одного із основоположників популярного серед любителів народної пісні пісенного огляду «Маковицька струна» Андрія Каршка (13.12.1938 – 28.7.2008).

-мі-

Маковицька струна – поняття, яке у любителів народної пісні русинів-українців відоме, крім іншого, в контексті з конкурсними оглядами в окремих регіонах, де працює Союз русинів-українців СР, головним чином, з центральним концертом, який відбувається тра-

▲ Дует Радован Дзіяк (Гералтіє) і Радован Шаашала (Пряшів).

категорію, що показує ширший віковий розмір співаків. За правилами конкурсу, кожний соліст, дует чи тріо

лише свою дитину залишком сил, молода дівчина, зраджена своїм милим, приятелькою, що їй від-

Пісні в Пряшеві лунали на повний голос

диційно під кінець року в Бардієві і в Пряшеві. Концерти відомі багаточисленною публікою, бо, як відбувається, тут можна почути пісні,

співали по дві пісні. Таким чином, залом звучали пісні з Лютини, Ренчишова, Брезовиці, Шариських Михайля, Басровець, Гералтова, Великого

любила парубка, дівчина, яка прощається із зеленим віночком, а під хустку вкладає скручену косу, про дівчину, яку мати спонукала багатому, а як не вийшло, і бідному її дасть. І жартівливі пісні, що їх проспівав єдиний у конкурсі чоловічий дует, розвеселив публіку. *Мав бетяр фрайрку блажену*, а як стала жінкою, чоловікові забороняла випити хоч шамперлик горілки. Вінок пісень з Малога Липника, виконаний жіночим тріо, завершив огляд народної пісні – конкурсний огляд «Маковицька струна» в Пряшеві.

Рівень співацьких номерів підняти і музиканти, супроводжуючи співаків на акордеоні, скрипці та й піаніно, що у попередні роки не було таким частим явищем.

Комісія в складі Івета Світок, Петро Бегені і Віктор Гащак, який комісію очолював, за його словами стояла перед нелегким завданням – вибрати кращих із присутніх, добре

▲ У тріо-співі в «золоте пасмо» потрапили Марія Каня – Орябина, Моніка Корманик і Юлія Корманик з Великого Шариша.

які вони пам'ятають від своєї молодості в рідних селах та які приємно пригадати в святковій атмосфері концерту.

Із-за пандемії коронавірусу не відбулися два річчики «Маковицької струни» – у 2020 та 2021 рр. Минулого року пройшов 48-ий річчик, але регіональні конкурси проходили ще під час різних обмежень. Отже, цього року, нарешті, все має пройти в нормальних умовах, що, як здається, з нетерпінням очікували співаки молодші і старші. Їм хотілось представити ширшій публіці свій талант, принести до відома нові, знайдені десь в домашніх умовах, в селах, родинних, звідки походять співаки, пісні, що їх творили самі прості люди, виражаючи в них свої переживання, почуття, традиції.

В Словацько-українському культурному та інформаційному центрі в Пряшеві по вул. Янка Бородача 19-го квітня цього року, на першому із семи регіональних конкурсів, так і лунали пісні з різних сіл пряшівського регіону в інтерпретації 15-ти співаків з першої по четверту

▲ Частина глядачів.

Шариша і Пряшева. Репертуар пісень творили і пісні із Шамброна, Камйонки, Орябини, оскільки в конкурсі брали участь студенти, які проживають в пряшівських гуртожитках і які відвідують тут середні школи. Темою народних пісень, як відомо, часто буває стурбована тяжкою працею на полі жінка, мати, що ко-

підготованих, з цікавими піснями, виконаними на порівняно відповідному рівні. Одночасно подякував педагогам, вихователям, батькам і корепетиторам за роботу, яку віддали для співаків для того, щоб якнайкраще, автентично передати обрану до конкурсу пісню. Результатом конкурсного огляду є поступ найкращих співаків у «золоте пасмо». Ті, що опинились у ньому, мають право виступати на центральному пісенному огляді «Маковицька струна» в Бардієві та Пряшеві.

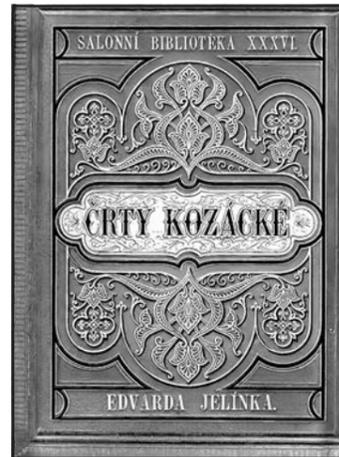
Голова комісії оголосив результат конкурсу: в «золоте пасмо» поступили: Ванеса Михалик зі села Лютини, Ліана Гутник з Камйонки і Габрієла Кундрат з Басровець; дует Радован Дзіяк з Гералтова і Радован Шаашала з Пряшева та жіноче тріо в складі Марія Каня – Орябина, Моніка Корманик і Юлія Корманик з Великого Шариша.

Співаки зі «золотого пасма» були нагороджені скромною речовою нагородою, а всі одержали диплом Регіональної ради СРУСР в Пряшеві.

–ЄО–

Про козацьку славу

Нещодавно у руки попало цікаве видання. Приваблювало поліграфічною майстерністю, але зокрема змістом. Йдеться про «Črty kozácké» («Козацькі нариси»), які вийшли у Празі (Nakladatelství J. Otto knihtiskárna) у 1885 році. Автор нарисів – Едвард Єлінек. Він, до речі, й автор збірки оповідань «Українські думи» (1888).

Автор у своїх нарисах заведе читача, наприклад, на ярмарок у Бердичів, розкаже про запорозьких козаків, завітавши на Хортицю. Наблизить ніч русалок на Івана Купала у селі Жданівка. Тут і розповідь про козацькі могили, про легендарних козаків. Одночас знайомить читача з побут українців. Він завітав і у село Теліженці («Skoro bych řekl, že Teličence jsou nejpůvabnější hnízdečko poetické kosačiny, kdyby na Ukrajině nebylo vůbec tolik krásných vesnic. Ale každá z těch vsí, jichž tento můj pochlebný vý-

rok se dotýká, je – nejkrásnější»). Автор не оминув і Полтавщину. Проходить нею у нарисі «З козацького забобону»

Повернімся ще хоча б на коротко до українського козацтва. Наприкінці XIV ст. «козак» означав вільну, незалежну людину. Перша згадка датується 1489 роком: у складі війська польського князя Яна Альбрехта діяв загін українських козаків. Козацтво зароджувалося у різних краях України: на Дніпрі, на Південному Поділлі, Волині та ін.

Хто такий Едвард Єлінек (1855/1897)? Чеський публіцист і прозаїк. Він автор багатьох збірок оповідань, одного роману та подорожніх нарисів. Був прихильником української культури та українського національного відродження.

Ці видання Едварда Єлінека засвідчили, що козацька слава не поляже, а про себе розкаже.

(ІЯ)

Спілка письменників над планами діяльності

13 квітня 2023 року в Пряшеві відбулось засідання комітету Спілки українських письменників Словаччини. Комітет обговорив поточні питання Спілки і накреслив завдання на найближчий період.

Голова Спілки Іван Яцканин нагадав, що звітно-виборні збори письменницької організації відбулися 24.9.2021 р. Збори постановили комітетові розробити новий Статут Спілки і пред'явити його для схвалення членам Спілки, надати новий вимір співпраці з українськими установами. На зборах Спілка вийшла з ініціативою підготувати разом з українськими установами і організаціями звернення до окружних і крайових бібліотек у Пряшівському і Кошицькому краях, щоб у їх фондах знову були українські книжки і щоб був створений відділ української літератури. Такий крок пов'язаний з тим, що у Словаччині, як і в дальших сусідніх країнах, помітно зросла кількість українських біженців і у зв'язку з цим зріс інтерес до української книги. (Деякі бібліотеки Словаччини, до прикладу зі Зволена, Нітри, Комарна звернулись по допомогу у цій справі до Спілки українських письменників Словаччини).

І. Яцканин прозвітував про діяльність Спілки. Сказав, що Спілка стала співорганізатором декотрих книжкових виставок у Словаччині і сама з Регіональною радою СРУСР минулого року в Пряшеві підготувала дуже успішний Український книжковий ярмарок.

Спілка певною мірою брала участь у підготовці і проведеному фестивалі, таких як «Струни серця» ім. Ірини Невицької, Фестиваль драми і художнього слова ім. О. Духновича, у підготовці і проведенні бесіди з письмен-

никами у Піддуклянській бібліотеці у Свиднику з нагоди Свята культури русинів-українців Словаччини за участю закордонних письменників.

Більше уваги потрібно зосереджувати на працю з читачами української книжки у співпраці з бібліотеками в Пряшеві, Бардієві, Свиднику, Гуменному, Старій Любовні і в окружних містах.

Спілка має на меті належним чином відмітити ювілей письменників: 10-річчя з дня народження Федора Лазорика, 25-річчя з дня смерті Василя Кочемби, недовите 85-річчя з дня народження Йосифа Збігеля, 85-річний життєвий ювілей Йосифа Шелепця, недовите 75-річчя з дня народження Віталія Конопельця.

До порушених питань в дискусії виступили члени комітету Мілан Бобак, Маруся Няхай, Юліус Панько, Мирослав Ілюк.

Комітет прийняв зобов'язання завершити роботи над підготовкою нового Статуту Спілки українських письменників Словаччини. В рамках фінансових можливостей Спілка ухвалила щорічно виділити кошти на видання двох книг членів Спілки загальною сумою з тис. євро. Поруч з цим і далі існує можливість скористатись субсидіями з Фонду підтримки культури національних меншин.

Передбачається також щорічне виділення коштів на художній переклад з української мови на словацьку. Передбачено видання словацькою мовою творів Тараса Шевченка.

Комітет розглянув також декотрі питання соціального захисту членів Спілки. На сьогоднішній день Спілка нараховує 19 членів.

–мі–

▲ Журі регіонального конкурсного огляду (зліва): Івета Світок, Віктор Гащак, Петро Бегені.

Територія нинішньої Східної Словаччини і Закарпаття багаті на визначні культурні постаті, які в минулому прославили свою культуру за межами рідного краю. Належали сюди культурні та громадські діячі, літератори, вчені, які вписали світлі сторінки в розвиток населення, підносили його національну сідомість. Найвизначнішою постаттю діячів минулого був, без сумніву, священник, письменник, історик, етнограф, публіцист, видавець, автор підручників, альманахів, календарів та різних публікацій, організатор культурного життя – Олександр Духнович, якого назвали народним будителем.

Народився О. Духнович 24 квітня 1803 р. в Тополі Снинського округу в сім'ї священника. Початкову освіту здобув у Старині і в Клокочові, вчився в Ужгороді в міській школі, гімназії, богословській семінарії та в Кошицях. Після закінчення богословських студій був призначений службовцем єпархіальної канцелярії в Пряшеві на посаду архіваріуса. Деякий час був домашнім учителем в сім'ї віцежупана Ужгородського комітату Степана Петрова, опісля зайняв посаду адміністратора в Комлоші (нині Хмельова), а пізніше священника в Біловезі. У 1838 р. став нотаріусом консисторії Мукачівської єпархії в Ужгороді і в 1844 р. повернувся назавжди у Пряшів, де, як канонік єпархії, розгорнув велику літературну, видавничу та освітню діяльність. Помер 30 березня 1865 р. в Пряшеві.

Життя і діяльність будителя відносно детально досліджені. Більшість науковців спрямувала свою увагу на окремі сфери його діяльності, однак кращими знавцями діяча стали Олена Рудловчак, Василь Микитась, Олекса Мишанич, Юрій Бача.

В літературну спадщину О. Духновича входить поезія, проза і драматична творчість. Поезію писав він спочатку мадярською та латинською мовами, в цій ранній творчості він виходив з мадярського класицизму та сентименталізму і застосовував античну прозодичну систему. Перші, давньоруською мовою написані поезії, створив наприкінці 20-х та в 30-х роках XIX століття. В доробку того часу помітна спорідненість з мадярськими літературними традиціями та творами російського класицизму. Перебуваючи під сильним впливом тогочасних прогресивних ідеалів, О. Духнович писав громадську лірику, але в порівнянні з творчістю інших слов'янських представників національного відродження, романтизм у його творчості невиразний. На грані 40-х і 50-х років у творах О. Духновича простежується сильний вплив російського класицизму та сентименталізму, а це всупереч тому, що ці прийоми творчості в тогочасному літературному русі були вже застарілими. У творах, написаних до революції 1848 р., Духновичів естетичний ідеал поезії повністю ототожнюється з образом простого трударя, який є носієм кращих властивостей людини. В доробку письменника помітна й орієнтація до відображення історично-етнографічної тематики. Він твердо стояв на просвітительських позиціях і всіма силами пропагував освіту народу. В комедії «Добродитель превышает богатство» (1850) наблизив власне уявлення про переродження села. Твір є дидактично-моралізаторського характеру і зображає цікаві реалістичні елементи автентичного сільського середовища першої половини XIX століття. Аналогічно до комедії є віршована п'єса «Senk palenčeni» (1844) словацького письменника Яна Андращика, приятеля Духновича, яка була написана почасти шариським, а почасти українськими діалектами Східної Словаччини.

Кількість прозових творів О. Духновича, в порівнянні з його іншою літературною творчістю, невелика. Незначна частина її написана мадярською та латинською мовами, однак усі вагомші твори – руською. У 1851 році вийшло друком оповідання «МИЛЕН И ЛЮБИЦА, идилская повесть от древних русинов времен». Герої оповідання – 20-річний Мілен і 16-річна Любича – це прості люди, представники здорового сільського покоління. Композиція твору дуже проста. Експозицію становить короткий опис історії нашого населення,

снугу подобныи плечи, по которых вороно-чорных волосов звязочки разсыпавалися...» В оповіданні О. Духнович застосував опис національних костюмів, народних свят і молодіжних гулянь тощо. Твір, який автор назвав «идильскою повістю», як це властиво фольклорній епіці, завершується весіллям. Тенденційна згадка про історію русинів-українців в експозиції оповідання становить один із елементів романтизму.

Дослідники, які включали закарпатську українську літературу у ширший європейський контекст,

епічної розповіді захоплено величає її недоторканість і красу. На лоні природи заспокоюється і набуває нових сил до подальшої праці. Несподівано опиняється на цвинтарі і роздумує над бистроплинністю життя та над тим, хто там власне похоронений. Приходить до висновку, що це йому подібна людина, про яку, однак, нічого не знає. Т. Чумак назвала нарис «Память Щавника» «сентиментальним пестештвием» і проводить паралель між філософією О. Духновича та поглядами В. Жуковського в творі «Сельское кладбище». В. Микитась

чайно актуальною. Вона порушила дуже важливу проблему денационалізації закарпатоукраїнської інтелігенції. В алегоричному образі Собаки, який за «віддану» діяльність одержав підвищення по службі і постійно цурається своїх одноплемінників, автор з безпощадною сатирою викриває ренегатів з-поміж власних рядів. Повчальний висновок байки завершується словами Медвіди: «таися брат мой колько хочеш, но протю всегда извьстно будет, что ты Сучий Сын!». Інші байки О. Духновича – це переважно переробки байок Езопа. Зустрічаємося в них з Ослом, Левом, Мурашкою, Голубом, і їхня поведінка відбиває типові вади денационалізованої частини населення – глупство, підлість, вихвалання тощо. В байках, де головними персонажами виступають люди (Диоген, Пилип Македонський, Юлій Цезар), увиразнюється розум філософів, зрілість вождів та шляхетність давніх політичних діячів. В прозових байках О. Духнович виходив з філософії раціоналізму та поетики класицизму. З-поміж закарпатоукраїнських письменників традиції прозової байки наприкінці минулого століття продовжував І. Сильвай, але його байки, так само, як майже і всі байки його попередника, залишилися в рукописі. Певну схожість між байкою О. Духновича та байками українського просвітителя Г. Сковороди спостеріг В. Микитась, хоч цілком імовірно, що закарпатський літератор з творчістю Г. Сковороди не був ознайомлений. Щодо словацького письменства, то за життя О. Духновича віршовані байки писав Й. Заборський, однак їхнє видання у 1840 р. припало на період, коли створювалися нові проекти словацької поезії, і тому автор ними не включився у формотворчий процес словацької літератури.

До дидактично орієнтованих творів О. Духновича можна зарахувати, крім прози «Образ жизни», значну кількість афоризмів, медитацій та сентенцій, з яких велика частина повна іронії, і навіть сатири. Усі вони спрямовані на викриття моральних недоліків, засудження одночасно в байках. Автор висловлює сентенцію, спостереження з життя, чи філософську тезу про різні властивості людини, як співдружність, майбуття тощо.

Підсумовуючи, потрібно зауважити, що у літературній спадщині О. Духновича белетристичних прозових творів відносно небагато. Оповідання «Милен и Любича» – це зразок сентименталізму в закарпатоукраїнській літературі, збагачений елементами романтизму. Головні персонажі представлені в дусі фольклорних традицій, але автор осучаснив і поетику класицизму. Романтичні моменти помітні і в сентиментальному нарисі «Память Щавника» та в інших творах, писаних для розваги читачів. Дидактично спрямована творчість містить елементи гумору та сатири. Щодо тематики, то проза О. Духновича не є ані різноманітною, ані багатою, всупереч тому вона збагатила місцеву літературу, молодіші письменники могли у своїй творчості використати досвід будителя. О. Духнович не раз користався чужими джерелами, які пристосовував своїм намірам. Плідно співпрацював зі словацькими культурними діячами і в його творчості та в творчості письменників Я. Андращика та Й. Заборського можна, між деякими явищами, провести паралелі. Художню прозу О. Духнович писав передусім в 40-х, а зокрема в 50-х роках XIX століття. Вершини в цьому напрямі досяг після революції, в період існування «Пряшівської літературної спілки».

Любича БАБОТА.

Олександр ДУХНОВИЧ До 220-річчя з дня народження будителя

(1803–1865)

▲ Олександр Духнович.

котрий, однак, безпосередньо не пов'язаний з фабулою оповідання. Взаємозв'язок молодих людей змальований ідилічно – вони покохали одне одного з першого погляду. Кожне, навіть дуже коротке прощання переживають надто чутливо. В дусі сентименталізму їхні любовні почуття постають ідеалізованими, а кохання мислиться як найбільше благо, найвища абстрактна вартість.

Пейзажі та епічні події у творі відображені в дусі романтизму, проявляються елементи невластиво прямої мови і декламаційні монологи героїв. Переживання молодих людей переносяться безпосередньо в епічний рух і відбивають процеси їхньої психіки. Почуття окремих персонажів змальовані просто, без підтексту. Все підпорядковане тому, щоб засвідчити протиставлення двох культур – сільської і міської, причому автор вбачає вищі цінності у першій з них. Супроти ідеальному і чесному життю на селі, життя в місті показане як безчесне, користолюбне і неморальне, а його середовище – фальшиве та повне заздрості. Головні персонажі – це прототипи ідеальних трударів. Мілен – простий, стилізований у дусі сентименталізму, його образ позбавлений серпанку таємничості. Це статичний, без суперечностей характер – чесний, сумлінний, поміркований і покійний долі. В образі Любичі теж проявляється сентименталістські тенденції. Вона надзвичайно гарна, трудолюбна, скромна і богобоязлива. Поведінка Мілена межує з фаталізмом. Він не є активний, не бореться за свою любов і всі свої вчинки підпорядковує ідеї примирення з власною долею. У цьому напрямі Любича трохи активніша. І останні персонажі в оповіданні статичні, позбавлені розвитку, чітко поділяються на позитивних і негативних. Чесність, скромність, відданість і працелюбність – це ознаки, властиві більшості дійових осіб. Щоб краще відтворити свої моральні настанови, О. Духнович вставив у сюжет постать чужинця. Єдиний негативний образ в оповіданні – Лукан, який проти добра та любові не може нічого вдіяти.

Оповідання «Милен и Любича» відбиває світоглядні позиції автора. Християнська любов і доброзичливість є знаряддям перемоги добра та справедливості над злом. Даниною просвітительської філософії можна вважати використання залишків класицизму в іменах персонажів – Радан, Богдан, Власта, Лукан та ін. Окремі герої ілюструють відживаючу ідею слов'янської співдружності в її первісному значенні. Автор, подаючи ідеальні образи Мілена та Любичі в дусі фольклорних традицій, удався до використання сталих фольклорних порівнянь: «... еи чорненки оченьки, было-румяное личко, узонькій красноватый як дозріла ягодка ротик, біленькая холмистая грудь, и

спостерегли схожість оповідання «Милен и Любича» з творами російського письменника М. Карамзіна «Письма русского путешественника» та «Бедная Лиза». О. Духнович відстоював естетику сентименталізму в прозі письменників і, як підкреслює О. Рудловчак, він висловився, що «чисто витонченого твору не повинні торкатися брудні картини». О. Мишанич наголосив, що «Милен и Любича» – це перший зразок сентименталізму в закарпатоукраїнській літературі, і це оповідання не лише належить до перших прозових творів в письменстві закарпатських українців, написаних в сентименталістському дусі, але і до перших художніх проз згаданої літератури. У творі знайшли місце всі елементи, типові для молодого національного літератури, яка саме зароджується.

Основоположником художньої прози в новій українській літературі був Григорій Квітка-Основ'яненко. Його повість «Маруся» (1834) відіграла у формуванні нової української літератури подібну роль, як оповідання «Милен и Любича» в рамках закарпатоукраїнського процесу майже на 20 років пізніше. Для порівняння героїнь обох проз існує реальна можливість, як це зробив В. Микитась. Детальний аналіз не лише з художнього, але і з мовного боку рідше свідчить на користь твору Г. Квітки, який у творчості поважного змісту зумів вирішити проблему літературної мови. Закарпатським авторам це вдалось тільки у XX столітті. Всупереч тому, оповідання «Милен и Любича» з виразними сентиментальними, а почасти й романтичними тенденціями, є кроком вперед у розвитку закарпатоукраїнської літератури.

Дальша проза О. Духновича «ПАМ'ЯТЬ ШАВНИКА» була опублікована у 1851 році. Фабула твору також проста. Автор і розповідач в одній особі, втомлений гамірним міським життям, відкладає осторонь усі свої політичні та буденні турботи і виїжджає відпочити у село, відоме своєю мінеральною водою, щоб там полонуватися місцевою природою. О. Духнович формою прямої

нарис О. Духновича оцінив як «лірико-психологічний етюд», який є своєрідною формою боротьби проти існуючого ладу і бажанням автора піти ближче до народу. В творі, крім засобів поетики сентименталізму, знайдемо виразний романтичний елемент, атмосферу перебування на цвинтарі. Ця проза, очевидно, належала до літератури, призначеної для дозвілля. Щоб привернути увагу читача, на фоні ідеального зображення почуттів людини, викликаних красою незайманої природи і таємничими явищами, оповідач, перебуваючи у незбагненному світі, намагається передати небуденні переживання.

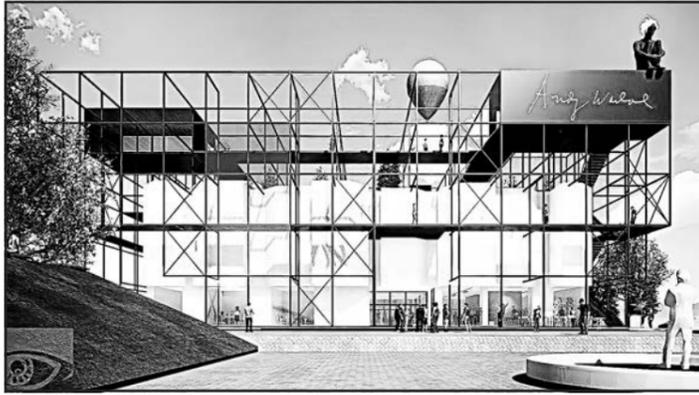
В альманасі «Поздравление русинов на год 1852» було опубліковане оповідання О. Духновича «ЖЕНСКАЯ СВИРЕПОСТЬ». Автор в нім засобами антропоморфізму гумористично описав процес домашнього виробництва полотна. Сироти, брат (Лен) і сестра (Конопля), від самого початку свого існування віддані на поталу жінкам, які їх виривають із землі, в'яжуть у снопи, мочать у воді тощо, тобто «мучать» усякими способами, поки з них не виготовлять дуже потрібні тканини. Цілий процес відтворений як «помста» і «знущання» жінок над «потерпілими» рослинами. Ю. Бача звернув увагу на фольклорну основу твору. Відображення дійсності передано в ньому розважальним способом і в той же час проза має повчально-пізнавальне значення щодо вирощування сільськогосподарських культур.

У 1848 році О. Духнович написав етнографічний нарис «О НАРОДАХ КРАЙНЬЯНСКИХ ИЛИ КАРПАТО – РОССАХ УГОРСКИХ, ПОД БЕСЬКИДОМ В ЗЕМПЛИНСКОЙ, УНГСКОЙ, И ШАРИШСКОЙ СТОЛИЦИ ЖИВУЩИХ», повний текст якого появився друком лише в 1979 році. В. Микитась оцінив передані в нім соціальні моменти життя закарпатоукраїнського населення. У творі відображена чудова природа, наведені конкретні історичні та природознавчі дані. О. Духнович добре знав несприятливі умови життя населення, розумів його, і на основі власних спостережень узагальнив його типові особливості – трударів наділив найкращими рисами характеру. Зі всього нарису відчувається велика любов і симпатія автора до рідного краю та власного народу.

Велику роль у вихованні населення О. Духнович приписував просвітительській та дидактичній літературі, яка посередництвом моральних повчань впливала на читачів. Специфічні форми його світоглядних позицій виражені в прозових байках, у ту добу, коли жанр байки в українській літературі відроджувався, що стало помітним передусім у творчості Є. Гребінки, Л. Глібова, С. Руданського та ін. Оригінальна «БАСНЯ ПРОТИВО СТЬДЯЩИХСЯ СВОЕЙ НАРОДНОСТИ» О. Духновича була надзви-

Пряшівський самоврядний край (ПСК) офіційно розпочав проєкт комплексної реконструкції Музею сучасного мистецтва Енді Варгола в Меджилабірцях (MMUAW). Великий інвестиційний проєкт вартістю майже 12,3 мільйона євро передбачає залучення ресурсів з власного бюджету та державних субсидій. Масштабна модернізація має принести оригінальну будівлю, багато мультимедійних та інтерактивних елементів та привабливість не лише музею, але й регіону.

План масштабної реконструкції музею був задуманий у 2019 році і також отримав підтримку держави,

▲ Візуалізація музею.

ПСК розпочинає масштабну реконструкцію музею Край реалізує унікальний проєкт, який зробить регіон і Словаччину більш привабливими

яка спочатку виділила на проєкт 7,1 мільйона євро. У період, коли створювалася проєктна документація для реалізації будівництва, ціни зросли настільки, що кошторисна вартість контракту радикально збільшилася. Після публічних закупівель вартість проєкту разом з витратами на забезпечення будівництва та авторський нагляд склала 12,3 млн. євро, з яких 5,1 млн. євро в кінцевому підсумку надійшло від Міністерства фінансів. Пряшівський самоврядний край профінансує цей важливий інвестиційний проєкт у розмірі 7,2 млн. євро.

«Весь проєкт мав досить складний розвиток, але важливо те, що ми знайшли консенсус з регіональними депутатами – цей музей заслугує на значне інвестиційне втручання, а не лише на частковий ремонт та звичайні реконструкції. Хоча ми отримали від держави менше, ніж обіцяли, ми навіть сподівалися на збільшення коштів, хоча цього не сталося, сьогодні великий дяка для всіх нас. Ми починаємо реалізацію унікального будівництва, яке має надрегіональний, безпосередньо національний характер. Йдеться про один з двох музеїв світового рівня, який має величезний потенціал для презентації міста, регіону та Словаччини. Інвестиція також важлива з точки зору розвитку регіону, просування туризму та бізнес-середовища», – сказав Мілан Маєрський, голова Пряшівського самоврядного краю, який є засновником Музею Варгола.

Він додав, що новий вигляд музею повинен відповідати унікаль-

ному значенню і спадщині самого короля поп-арту. Буде відремонтовано фасад та приміщення, а також збудовано прибудову та надбудову, включаючи нові сходи та ліфти. Перепланування музею має на меті привнести інтерактивність, застосування світлових, проєкційних, звукових та голографічних технологічних елементів, у тому числі презентацію мистецтва на відкритому повітрі на терасі на даху, фасаді будівлі, а також на новій площі перед самою будівлею.

Сам проєкт був підготовлений краєм у співпраці з Технічним університетом в Кошицях, підрядником виступає консорціум Swietelsky – Slovakia і GMT projekt, який повинен здати будівлю протягом 18 місяців після проведення публічного тендеру.

«Особливістю будівлі є технології, які знаходяться всередині, щоб забезпечити роботу галереї та належне середовище для дорожочинних творів, враховуючи вимоги безпеки та кліматичні умови. Зовнішньою особливістю і особливістю є сталеві конструкції, яка вміщує 250 тисяч тонн сталі для розміщення мультимедійних носіїв для різних перформансів і виставок. Ми ототожнюємо себе з технологіями. Ми розглядаємо це як виклик, але ми готові реалізувати його вчасно і без особливих проблем», – сказав Славомір Гмітер, керуючий директор компанії від імені будівельних підрядників.

MMUAW у Меджилабірцях до цього часу розміщувався в первісній будівлі Будинку культури, яка довгий час не виконувала функції сучасного музею в контексті репрезентації

творчості Енді Варгола. Збудована у 1980-х роках, будівля застаріла, а її технічний стан вже не відповідав намірам засновника та самих власників музею.

«Модернізація будівлі принесе значне розширення галереї та депозитарію, створення нових студій, ексклюзивного простору для освітніх програм та більш цікавих виставок. Скелет будівлі буде завершено чутливим фасадом, з якого випливатиме вся суть візуального та унікального зв'язку між екстер'єром та інтер'єром. Значно модернізовані виставкові простори, бістро, зона відпочинку з місцями для сидіння, перехідний дах з амфітеатром на 100 осіб та багато інтерактивних і мультимедійних елементів, на мою думку, принесуть відвідувачам музею в кілька разів багатший досвід, ніж це було дотепер», – додав Мартин Цуб'як, директор MMUAW.

За його словами, Музей Варгола тимчасово переноситься до окремого робочого місця в будівлі колишньої гімназії в Меджилабірцях, а самі роботи зберігаються у фондосховищах. Хоча на час реконструкції музей буде зачинений, діяльність не припиниться. MMUAW готує кілька міжнародних виставок у Словенії, Хорватії та наприкінці року в Європейському центральному банку у Франкфурті. У Словаччині заплановані виставки концепції Warhol Tour у містах Стропків, Снина та Гуменне. Будуть реалізовані експериментальні виставки, освітні та цікаві онлайн-проєкти.

Даша ЄЛЕНЬОВА,
пресекретар ПСК.

Згадаймо Ольгу Грицак у річницю смерті

Минає рік з того часу, як обірвалося життя культурно-освітньої діячки, першої директорки Музею української культури, мгр Ольги Грицак (дівочим прізвищем Шерегії). Її життя обірвалося 21 квітня 2022 року в Братиславі.

Ольга Грицак довгими роками співробітничала з газетою «Нове життя», регулярно інформувала про життя української громади Братислави, в тому числі про діяльність братиславського Музично-драматичного ансамблю ім. Т. Шевченка.

Народилася Ольга Грицак 19 травня 1932 р. в Хусті на Закарпатті в сім'ї актора, режисера, одного із зачинателів українського театру на Закарпатті Юрія Августина Шерегія.

Втіваючи перед гортистами, які окупували Закарпаття в 1939 році, вона разом з батьками опинилась за межами рідного краю – в Шіді, Руському Керестурі, а згодом проживала в Модржанах біля Праги, де навчалася в Українській гімназії. В 1945 р. з батьками переїхала в Пряшів, де коротко продовжи-

ла навчання спочатку в Руській гімназії, згодом – в словацькій і, нарешті, в Кошицькій гімназії.

Здобувши середню освіту, спочатку продовжила навчання в Братиславі, пізніше в Пряшеві і нарешті в Карловому університеті в Празі, який закінчила в 1963 році.

Ольга Грицак розпочала свій трудовий шлях в Українському національному театрі в Пряшеві, а потім на пропозицію Ми-

хайла Дубая почала організувати Музей української культури і стала його першою директоркою. В той час канцелярії музею знаходилися у Пряшеві в Руському домі, а депозитар – в Красному Броді і Свиднику. Після повернення в Братиславу працювала бібліотекаркою й активно включилася в культурне життя української громади Братислави, головним чином допомагала діяльності Музично-драматичного ансамблю ім. Т. Шевченка. Вела хроніку ансамблю, документувала, знайомила широку громадськість з програмою і виставами ансамблю. Разом з нею в ансамблі працював її чоловік Василь Грицак, член опери Словацького національного театру. Разом вони виховали синів Василя і Петра та дочку Оксану.

Ольга Грицак своєю діяльністю поєднувала в одне ціле дві гілки організованого українства в Словаччині – у Братиславі і українських культурних осередків у Східній Словаччині – в Пряшеві, Кошицях, Свиднику.

Ред.

Свято «Гуморинка»

Українці – сильна та терпляча нація. Вже більше року від повномасштабного вторгнення на подив всього світу більшість громадян України тримається і об'єднується в одностайні. А закладене від природи почуття гумору передається споконвіку.

Щоб порадувати дітей та дорослих, у Пряшеві у Словацько-українському культурно-інформаційному центрі було організовано програму під назвою «Гуморинка». Організували свято діти та підлітки під керівництвом Олени Володимирівни Кравченко, професійного викладача акторського мистецтва з міста Херсона, яка близько року тому разом із родиною була вимушена покинути своє місто через російську агресію.

В рамках програми діти розповідали гуморески, смішні історії та провели кілька мініспектаклів. Сюрпризом для дітей став прихід веселого та привітного аніматора Бусі. Повеселившись та посміявшись, діти нагадали, що життєві труднощі легше пережити з гумором, навіть коли дуже сумно.

Отож, тримаймося. Адже ми сильні, розумні та незламні.

Г. Г.

Повернення до творчості Олександра Духновича

З нагоди 220-річчя з дня народження будителя пряшівський Театр Олександра Духновича підготував п'єсу «Головний тарабанщик» (назва в театрі – «Главный тарабанщик»). Прем'єра відбулась 28 квітня 2023 року.

Режисер – Станіслав Білий, я.г. У ролях: Василь Русиняк – Празноглавський Артур де Еадем; Зузана Ковальчикова – Любіця; Володимир Рогач – Владімір Нравович; Йосиф Ткач – Федор Нравович; Мартин Оравець – Подлизовський.

Із змісту: аристократ Артур Празноглавський де Еадем має маєток понад голову. Але, як то кажуть, з їжею росте апетит. І не лише це. Йому до щастя недостає хоч би якась державна посада чи титул.

І це не може бути проблемою. Адже Дураковський отримав посаду урядового радника за гроші, Ослович – титул барона. А Надутовський? У рамках свого плану

стати радником він приймає у себе молодого Нравовича, урядового секретаря, слово якого має неабияку вагу.

Мета зрозуміла. Використати молодого Владіміра, походження якого «сумнівне», а потім гарненько вигнати, як це роблять з бідними. Але між Владіміром і Любіцею, племінницею і спадкоємицею Празноглавського, зростає кохання.

П'єса «Головний тарабанщик» була написана О. Духновичем у 1852 році, але теми, які він піднімає, є більш ніж актуальними. Адже й сьогодні бачимо випадки отримання посади чи звання не найпочеснішими шляхами. Кохання двох молодих людей досі залишається одним із найчистіших почуттів. Повага до батьків – це моральний імператив. А рівність кожної людини, кожної нації і сьогодні не є самозрозумілим явищем.

–р–

Новини культури

ФРАНЦІЯ. У театрі Théâtre du Blanc Mesnil у місті Ле-Блан-Меніль 27 квітня відбулася французька прем'єра історичної вистави за участю українських театральних зірок «Едігна. Донька Анни Київської та Генріха I».

УКРАЇНА. Частка українців, які регулярно дивляться українські фільми, збільшилася з 29 % до 33%, у порівнянні з довоєнним часом.

ПОРТУГАЛІЯ. У книгарні Snob у

столиці Португалії 21 квітня українська авторка Марина Почкай провела інтерактивну презентацію своєї дитячої книжки «Нерозлучні шкарпетки Ромчика».

КІПР. У кіпрських містах Лімасол та Айя-Напа відбулися безплатні арткурси, організовані Deeds4kids для українських підлітків з метою підтримки їхнього емоційного стану та вивільнення накопиченої психічної напруги.

▲ Монастир картузіанців – сьогодні музей Червений Клаштор.

Часом і біда та нещастя можуть принести деякі позитивні моменти. Так, напр. і пандемія коронавірусу змусила людей більше дивитися навколо себе і знаходити красу там, де вони її не замічали. Вони зразу помітили, що зовсім недалеко знаходиться якась цікава, але вже майже забута пам'ятка культури чи гарний куток природи. Про Національний парк Пієніни не можна сказати, що він належить до тих менш відомих кутків Словаччини, та все-таки цей край люди знають більш-менш лише через плавання на

пуску в Лисій на Дунайці, за яким зразу недалеко міст, який проходить по греблі на Дунайці довжиною понад 400 метрів. В

Чарівне Замагур'я

1997 році тут було побудовано два водоймища – Чорштин та Нієдзіца. Чорштинське озеро має площу понад 10 квадратних кілометрів і глибину до 50 м-

виробництво електроенергії, але й вирівнювання рівня води під час літніх місяців, щоб не припинити плавання на плотах, що є, мабуть, найбільшою туристичною атракцією на обох боках кордону.

Водоймища одержали свої назви за замками, які лежать на протилежних берегах ріки Дунаець. Автор книги «Месники з Чорштина» (в словацькому оригіналі «Pomstítelia z Čorštiny») Мирослав Олар так описує замок Чорштин.

«Замок стояв на пагорбі на березі Дунайця. Високі кам'яні стіни з зубцями, увінчані по кутах округлими бастіонами, мали рівномірно розташовані вікна, що слугували вогневищими точками для захисників... З самого центру замку піднімалися дві квадратні вежі, які закін-

дно майже зі всіх його кутків.

Національний парк Пієніни далеко найменший в Словаччині – його площа 37,5 квадратних км, що є у майже 20 разів менше ніж найбільший Татранський національний парк. Пієніни були проголошені національним парком у 1967 р., але ще у 1932 р. цій території, як першій в Європі, був наданий статус Міжнародного природного парку, складовою частиною якого була і Словацька природна резервація в Пієнінах.

Курорт Смерджонка має досить довгу історію, але часом він занепав і відновлений був тільки у 2012 р. Назву отримав за характерним запахом мінеральної води, яка служить в основному на лікування хвороб шкіри, але використовується і на лікування інших хвороб, зо-

▲ Головний лікар курорту Смерджонка Іван Маргітч на нестачу роботи не може скаржитися.

експозиція, проводяться реставраторські роботи, туристи мають можливість переночувати в монастирі, в корчмі Під липами смачно поїсти чи випити спеціальне пиво, виробництво якого поступово переходить в ту частину монастиря, де його варили вже перед століттями. Монастир, мабуть, найбільше прославила історія про монаха Кипріяна, який ніби злетів на власноручно виробленому літальному апараті, але який також прославився лікарськими рослинами, які і сьогодні ви-

▲ Лавка через Дунаець, що з'єднує Червений Клаштор та Сромовце Ніжне.

плотах по річці Дунаець. Цьогорічний сезон цієї туристичної атракції урочисто було відкрито 22-го квітня. Ця ріка довжиною понад 200 км витікає під польськими Татрами і вливається в один з національних символів Польщі – ріку Вісла. 17 кілометрів її течії творить водяний кордон між Польщею та Словаччиною. В історії були різні правила перетину границі та нарешті спільне членство обох країн в Шенгенській зоні принесло такий режим, який найбільше підходить звичайним людям. Границя вже не розділює людей – а з'єднує. На честь цього у 2006 р. словацький Червений Клаштор та польські Сромовце Ніжне через Дунаець було з'єднано лавкою довжиною понад 150 метрів. Якщо хочете поїхати в Польщу автомашиною, то вам потрібно поїхати декілька кілометрів далі – через колишній пункт про-

▲ Різьба по дереву в Замагур'ї має велику традицію. Дерев'яні скульптури можна зустріти на кожному кроці.

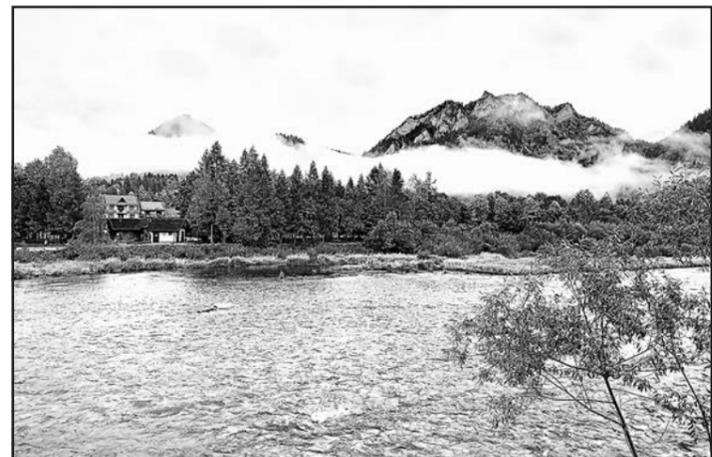
трів. Електростанція Чорштин має потужність 90 MW, та метою цієї споруди було не лише

чувалися більш тонким зубчастим муром. Навколо замку стіни спускалися до вузької смуги розчищеної землі, яка лісистим схилом спускалася до Дунайця; до воріт можна було дістатися насипаною дорогою, що вела звивистими вигинами. Ці круті схили і могутні замкові стіни були нездоланною перешкодою для будь-кого, хто намагався потрапити сюди інакше, ніж під'їзною дорогою. Стояти на пагорбі перед гладенькими високими стінами без жодної опори, на яку можна було б спертися ногою чи зачепитися рукою, мабуть, відлякувало будь-кого, хто хотів би спробувати піднятися на них.»

Та все-таки замок не завжди вистоював. Так це було і в половині XVII століття під час повстання Александра Леона Костки-Наперського за підтримки селян не лише з польських Бескидів, але й відомих ватажків розбійників, зокрема Андрія Савки із Стебника, Петра Лелечка з околиці Мушини чи Василя Чепця. Повстанці чекали допомоги від козаків Богдана Хмельницького, але ті були занадто далеко, а польські війська не були легким противником. В сучасному в уцілilій частині замку знаходиться музей. Відвідувачів може найбільше зацікавити історія плавання на плотах по Дунайці із зразками їх виробництва.

Замок на протилежному березі водоймища Нієдзіца зберігся майже повністю і теж служить як музей. Сьогодні в обох замках можна зустріти багато словацьких туристів, але подібно на словацькому боці не менше польських. Туристи пішки або на велосипеді з радістю використовують зокрема колишню т. зв. Соляну дорогу на березі Дунайця. З Червоного Клаштора до місця, де в ріку вливається Лєсницький потік і де закінчується плавання на плотах, це є 8 кілометрів. Дорога була відремонтована ще в 1908 та 1917 рр., і так після понад сторічної експлуатації була потрібна дальша реконструкція, яка розпочалась якраз цими днями. Але дорога не закінчується на згаданому місці і продовжується далі до польського містечка Шавниця і яку туристи теж радо використовують. Звідти можна дістатися на туристичну трасу, яка веде на символ Пієнін – Три Коруни. Ці величні скелі домінують цьому національному парку і їх ви-

крема опорно-рухового апарату. Прогулянки в навколишню чарівну природу значною мірою сприяють лікуванню. Головним лікарем тут працює д-р Іван Маргітч, який сюди приїхав

▲ Три Коруни і Дунаець – дві доміанти Пієнін.

вже майже перед десятима роками із Закарпатської області України. Українських лікарів на Старолібовнянщині працює декілька, але вихідці з України

пують на ділянках на дворі монастиря.

Старолібовнянщина – регіон етнічно різноманітний. І по дорозі до Пієнін в напрямі від

▲ Вид на Великий Липник з Липницького перевалу – одного із вступів в Пієнінський національний парк.

працюють і на інших позиціях, напр. і в курортному ресторані, який служить і як їдальня для пацієнтів.

Кого цікавить культура та історія, той може завітати в музей, який знаходиться в колишньому монастирі чернечого ордену картузіанців в селі Червений Клаштор. Монастир був заснований ще у 1320 році, його теперішній вигляд набув перебудовою у XVIII столітті. Як говорить директор музею Мілан Гацік, за останні 15 років об'єкти монастиря пройшли значною реконструкцією та ревіталізацією, яка надалі продовжується. Виникла музейна

Пряшева проїдете повз німецьке село Хмельниця, потім після в'їзду в Стару Любовню вправо побачите міську частину Подсадек, де живуть роми, далі за Старою Любовнею знаходиться село Гнієздне, де колись теж проживало німецьке населення, а потім вже слідує руські села Камійонка, Страняни та Великий Липник, а за ними села, де проживають переважно члени етнічної групи горалів. Національна різноманітність і захоплююча природа – ось що творить із Замагур'я чарівний край, який варто відвідати в будь-яку пору року.

Павло БОЃДАН.

▲ Плавання на плотах по Дунайці – чи не найбільша атракція Пієнін.

Олесь Гончар про українську мову Минає 105 років з дня народження письменника

«Ми не є і не повинні стати народом суржикової мови чи мови мертво-декоративної. Маємо витворену протягом віків мову дивовижно багату, одну з найбагатших у світі, барвисту, запашну, розмаїту, здатну активно жити і розвиватись, придатну для найскладнішої художньої і наукової творчості. Злочиним було б занедбати таке неоціненне духовне добро».

* * *

«Гой, хто зрікається рідної мови, часто й не розуміє, що в цьому вже є елемент відступництва, елемент зради».

* * *

«Буває ж іноді, як з одного почутого слова несподівано виникне ціле гроно образів, формується задум... Так, скажімо, було з тропкою, словом, що його довелося випадково почути десь у степах. Іншим разом у колі білоруських друзів сподобалось слово «розвітання», відчулося, що в нашій мові слова саме з таким відтінком нема і що було б добре ввести його в наш мовний ужиток».

* * *

«Не спішіть, панове асимілятори й колонізатори! Мова Шевченкова перебуде, переживе усіх вас і не тільки своєю довговічною літературою, багатством красного письменства; переживе ваше каркання навіть звичайна коломийка, яка так весело й дотепно дзвенить нині над Карпатами!».

* * *

«Нації потрібна творчість не тільки на рівні гопака. Нормальне становище – це коли все суспільство живить свою мову і культуру».

Скандали не обходять ні радіо

В словацькому медіапросторі розгорівся черговий скандал. І знову пов'язаний з грошима.

На цей раз мова йде про колишнього директора Радіо і телевізії Словацької (RTVS) Ярослава Резніка. *Reznik si z nás robí srandu* – такі і подібні заголовки рясніють в пресі. В колах журналістів його навіть називали «вчним директором», бо за свого порівняно короткого життя йому довелося бути майже постійно на директорських постах: спочатку директор Регіональної студії Словацького радіо в Кошицях (1993), пізніше центральний директор Словацького радіо (1997 – 2005). Коротко попрацювавши державним радником в Міністерстві культури (2005 – 2007), знову повернувся на директорську посаду і став директором ТАСР (2007 – 2017). Функцію генерального директора RTVS обіймав від 2017-го до 2022 року. Зараз він фаховий працівник секретаріату генерального директора Чеського радіо.

З іменем Ярослава Резніка пов'язана найсмутніша подія в історії Пряшівської української радіостудії Словацького радіо – її ліквідація. Він грубим способом втрутився в журналістику і культу-

ру русинів-українців. За сприяння і за заохочення міцних сього світу йому вдалося ліквідувати улюблене серед слухачів радіо. Більше того, його заслугою багато працівників радіо втратило працю і засоби для існування. Багатьом з ним судилося стати безробітними.

Не допомогли протести і петиції радіослухачів. Ліквідацією Пряшівської радіостудії Словацького радіо наше населення втратило свій символ.

Так, як Резнік признався до того, що навчання його доньок за кордоном фінансував впливовий підприємець, мав би признатися, під чим впливом і за що так різко, майже з дня на день змінює своє ставлення до пряшівської радіостудії і твердо просяджував її ліквідацію. В іншій, справжній демократичній країні такого б не могло статися, щоб одна людина злікувала таку установу.

Додаймо, що Ярослав Резнік вивчав словацьку та українську мову і літературу на Пряшівському філософському факультеті УПІШ. Викладачі проявляли доброзичливе ставлення до нього, зважаючи на його іншу як українську національну приналежність.

-мі-

Українці здивували Європу високим рівнем освіти, – демограф

Імідж українця за кордоном змінився у краший бік після початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, українські біженці здивували європейців рівнем освіти.

Про це в інтерв'ю РБК-Україна розповіла демограф, академік та директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України Елла Лібанова.

Вона зазначила, до початку повномасштабної війни в європейській країні їхали здебільшого заробітчани. Проте у 2022 році, тікаючи від війни, в Європу виїжджали жінки з дітьми. За її словами, 70% українок, які виїхали, мають вищу освіту.

«Принаймні, у той найстрашніший період весни 2022-го виїздили переважно киянки і харків'янки, жінки з високим рівнем освіти. Загалом до 90% втікачів від війни – це жителі міст. Селяни за кордон не їхали. З тими, хто виїхав, ми втрачаємо освітній потенціал», – зазначила демограф.

Лібанова додала, європейці кардинально змінили уявлення про українців, особливо здивували рівень освіти.

«Але українців побачили як освічених людей, здатних навчатися. І до цього іміджу дуже додали наші захисники. Мало хто думав, що наші військові так швидко опановуватимуть західну зброю», – пояснила демограф РБК-Україна.

Сторінки минулого (78)

ВИННЕ – VINNÉ (поселення Чернече) (окр. Михалівці)

Основні відомості про це словацьке село містить монографія Фердинанда Уличного *Dejiny osídlenie Úzkej župy* (1995). Як і більшість таких і подібних праць, і це видання потерпає від браку ширшого розгляду взаємовпливів народів і культур в прикордонних областях – словаків, карпатських українців (русинів), угорців, німців. Особливо це важливо для усвідомлення місця і ролі перших поселенців північних територій Земплина, малозаселених прикордонних областей. Південні краї Земплина були більш заселені у порівнянні з північним Земплином.

До таких сіл належало і Винне, яке в історичних джерелах відоме як Wynná (1249), Vinna (1258), Winny (1808), Vinné (1920), Vinná (1927), Vinné (1948); по-угорськи Vinna (див. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, 1978). Відомості про це село зустрічаємо в роботі Я. М. Корабинського «*Географічно-історичний лексикон Угорщини*» (1786) під назвою Vinna (стор. 834), де зазначається, що в місцевому храмі є багато поховань, згадується гора зі старовинним замком. В свою чергу, з роботи історика О. Петрова «*Sborník Fr. Pestyho Helység névtára – Seznam osad v Uhrách z r. 1864-65 jako Pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatoruských osadách*» (1927) довідуємося лише, що село Vinny існує тільки від 16 ст., що в ньому живуть словаки і було заселене «із Земплинської Верховини» (стор. 147).

Історично село могло бути заселене українською людністю – русинами. В одній з робіт о. Степана Папа дочитуємося так: «Винне – село Михайлівського району, тепер філія Тарнавської парафії, але вже переведене на латинську плебанію. Було це руське село з руською школою і руським учителем. Газета «Світ» № 32 за 1869 рік, оголосила конкурс на посаду вчителя до Винного: «На законно звільнене руське вчительське місце зокрема милого топографічного положення об-

щини Винянської... прихода Тарнавського... конкурс. Річна зарплата: 120 гульденів, досить опального дерева, трикорцева земля, загорода і гарна кам'яна будова – помешкання». Винне – це осідок графа із замком, тому латинізоване» (о. С. Пап «Історія Закарпаття, т. III, 2003, стор. 109). Згадуючи школу, нагадаймо, що в недалекому Клокові теж існувала однокласна парафіальна школа, в якій навчався Олександр Духнович. Такі школи були далеко не у кожному селі.

У цьому зв'язку інтересне спостереження історика Владимира Рабіка у роботі «*Rusini a valašské obyvatelstvo na východnom Slovensku v stredoveku*» (*Historický časopis*, роčník 53, 2005, č. 2). Він на основі грамот встановив, що нові поселенці Ясенова, Трнави над Лабріцем, Гречі (тепер складова частина міста Михалівці) та Винного в 1337 році вважалися гостями, були руської (отже, української) національності, а серед них був і якийсь Осиф (Ozuph) Русин. Такими «гостями» в Гречі були також якийсь Іоан (Oruz), Dumith (= Димитрій, з грецького Деметріос) чи якийсь Makzey (Максим) з Ясенова.

Дослідники припускають, що Винне виникло на місці вирощування виноградної лози та виробництва вина. Це доведено з 6 ст. Як пише Ф. Уличний, на околицях Винного знаходилися поселення Chernelche = Чернече, Варконд та Сендеров на схилі пагорба, де збереглися муровані частини середньовічної архітектури, які досліджували археологи. Вони зішлись на думці, що це сакральна споруда, побудована близько 1200 р. або в першій половині 13 ст. Через віддалене розташування малоімовірно, що це була сільська церква, звичайна для мешканців сусідніх сіл. Імовірніше, це була церква для монахів невідомого монастиря. Безсумнівно, є повідомлення про цю церкву з 1336 року, і за нею залишилася назва пагорба або схилу, Святий Хрест.

Із звіту археологів 1336 р. видно, що храм Св. Хреста тоді ще існував, але монастиря вже не було, хоча його місце розташування було ще відоме. Церква Св. Хреста перестав-

ла існувати пізніше. Монастир функціонував лише в 13 столітті. Декотрі частини теперішнього римо-католицького костела походять з кінця 13 ст. Однак припускають, що на цьому місці був ще давніший храм.

Імовірно, в другій половині 14 ст. у Винному поселилися нові жителі на закупному праві разом із шолтисом.

Над Винним знаходяться руїни замку (1330), який у грамотах 14 – 16 ст. відомий під угорською назвою Nagymhal. Замки, як і міста в Словаччині, як правило, опинились в руках угорської, німецької, часом навіть італійської шляхти, і саме звідси йшло насадження католицизму серед місцевої слов'янської людності.

Сліди поселення української людності – русинів у цій частині Земплина більш зримо видно, як вже згадуємо, на географічних навазках. Одне з них – Чернече.

Чернече – Chernelche

У краєзнавчому словнику сіл Словаччини (*Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, 3. časť, 1978) нашу увагу у гаслі-довідці про село Винне привернула назва поселення під назвою Chernelche – Чернече. Чернець в українській мові – член монастирської, чернечої братії. Назва поселення (у Ф. Уличного – Chernelche) цікава і повноголосся, яке характерне для української мови, на відміну від словацької: берег – breh, ворота – vráta, ворона – vrana. Подібні назви зустрічаємо на території України, а саме село Чернече на Черкащині, село на Кіровоградщині, яке було затоплене водами Кременчуцького водосховища, на Полтавщині, на Одещині, навіть місце поховання Тараса Шевченка – Чернеча гора, або Тарасова гора – гора в місті Канів несе таку назву. До того додаймо Чернечу гору в Мукачеві.

Історики про Мукачівський монастир, між іншим, пишуть: «На північній околиці міста Мукачева на схилі Чернечої гори розташований Мукачівський православний Свято-Миколаївський жіночий монастир. Історія Мукачівського монастиря починається в 11 ст. Історичні документи засвідчують, що у 10-11 ст. між Угорщиною та Київською Руссю існували тісні дружні та родинні зв'язки. Майбутній угорський король Андраш (Ендре) (р. н. 1046 – 1060) виховувався при дворі великого князя Ярослава Мудрого, а ставши правителем Угорщини, активно підтримував православну культуру слов'ян та прагнув зміцнити православ'я на території Угорського королівства» (TRAVEL UKRAINE & WORLD – Мукачево, Чернеча гора).

І в наших краях монахи поселялися у важкодоступних місцях у верхов'ях Карпат, у трикутнику на стику трьох країн – Київської Русі чи Галицько-Волинського князівства, Польщі та Угорщини. Найпридатнішими місцями сполучення були ріки. Ченці-монахи засновували тут монастирі, таким був монастир св. Катерини на Вигорлатській горі, монастир в Красному Броді, на Буковій Гірці (Буковець), декотрі автори стверджують походження назви міста Гуменне від слова ігумен – у православних настоятель монастиря. Поблизу Винного знаходився Святомихайлівський монастир у Михалівцях. Монастир дав назву місту Михалівці (Михайлівці). Археологами було встановлено, що знайдений у фундаменті ротонди напис на камені: «Сьде лежить князь Пресіанъ *въ льто 6505 твъ льто 6559» (у перекладі: «Тут лежить князь Пресіан. Народився року 996, помер року 1060») – це нагробний пам'ятник болгарському князеві Пресіану (996/7 – 1060/1), батько якого Іван Владислав був останнім царем першого Болгарського царства (1015-1018). Надмогильний напис у Михалівцях свідчить, що терени Земплина могли дотикатися сфери впливу Болгарського царства (681 – 1018).

Отже, принаймні терени нинішньої Східної Словаччини були під безпосереднім впливом культурної традиції Церкви східного обряду, до унійного періоду (Ужгородської унії 1646 року) православної культурної традиції і ще перед тим на місці дотику двох гілок християнства – православної і римо-католицької церкви після церковного розколу 1054 року.

-мі-

3 листків календаря

ОЛЕКСА МИШАНИЧ 1 квітня 2023 року минуло недожите 90-річчя літературознавця

Олекса Васильович Мишанич народився 1.4.1933 р. в с. Ляховець, нині Лісковець Міжгірського району Закарпатської області України. Д-р філологічних наук, член-кореспондент Національної академії наук України (НАНУ). Від 1961 працював в Інституті літератури НАНУ (Київ): 1978-84 – вчений секретар, від 1985 р. – керівник відділу давньої української літератури.

Олекса Мишанич присвятив своє життя науковому дослідженню давнього і сучасного українського письменства, літературному процесу на Закарпатті і творчості українських письменників діаспори, українських письменників Словаччини. Він – один з авторів «Історії української літератури у 8-ми томах» та «Історії української літератури у 2-х томах». Етапними стали роботи О. Мишанича «Література Закарпаття XVII – XVIII ст.» (1964), «Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість» (1980) та ін.

Олекса Мишанич упорядкував твори українських письменників – І. Франка, І. Нечуя-Левицького, С. Руданського, Л. Глібова, А. Кримського, Лесі Українки, Марка Черемшини, О. Маковея, В. Гренджі-Донського, Наталени Королеви, Катрі Гриневичевої, С. Черкасенка, підготував до друку 6-й том «Історії української літератури» М. Грушевського (1995) та наукової праці Д. Чижевського (2003). Брав участь у підготовці «Зібрання творів І. Франка» у 50-ти томах. Ініціатор створення й перший віце-президент (від 1993) Міжнародної асоціації українців.

Виступав проти політичного русинства, обстоював єдність Закарпаття з Україною (кн. «Від підкарпатських русинів до закарпатських українців», 1991; «Карпати нас не розлучать», 1993; «Політичне русинство і що за ним», 1993; «Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття», 1996 та ін.; усі – Київ).

Утримував особисті зв'язки з українськими письменниками, науковцями і журналістами Словаччини.

Помер Олекса Мишанич 1.1.2004 р.

-мі-
Дж.: ЕСУ.

НОВЕ ЖИТТЯ

Культурна діяльність українців у Європі

СЛОВАРЬ Г.Т.Г., спол. с.р.о., Крупинська 4, Р.О.Бок 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Poštáčovná sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 73. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 500 ks. Ročné predplatné 10,40 € Štvrťročné predplatné 2,60 € Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s.. Stredisko predplatného tlačie. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Poštáčovná sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видеа Союз русинів-українців СР. Рік видання 73. Головний редактор Мiroslav Iljuk. Adresa redakції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.